

Stichting Oudchristelijke Studiën

Verslag voorjaarsvergadering
zaterdag 5 juni 2021

Aanwezig: Van Amersfoort, Bouwman, Dijkstra, Dölle, Geljon, Hilhorst, Hokwerda, Hupsch, Van Loon, Oosterhuis-Den Otter, Van Reisen, Rouwhorst, Tevel, Troost, Van der Vliet, Vos, Van Waarden, Witkamp, Zakrzewska.

In de ochtend sprak dr. **Hero Hokwerda** over *Stemmen uit de stilte van de polder. Over de vertaling van de Vaderspreuken*.

Hokwerda sprak over zijn ervaringen als vertaler naar aanleiding van de nieuwe, mede door de Stichting gefinancierde, vertaling van de *Vaderspreuken*. Deze vertaling is een vrucht van de Vertaalwerkgroep Sint-Adelbertabdij te Egmond, die oorspronkelijk bestond uit de spreker, Jan Hofstra en drie monniken van de abdij. Momenteel zet Hokwerda met een van de monniken het werk aan de *Vaderspreuken* voort. Deze zijn te verdelen in twee collecties: een alfabetische, die als de oudste collectie wordt gezien, en een systematische, waarvan de eerste helft (1-10) nu voor het eerst in het Nederlands is vertaald (het werk aan de tweede helft van het werk vordert gestaag). De alfabetische collectie (al eerder vertaald door pater Christoffor, Westmalle) ordent de spreuken (die soms zijn uitgebreid tot korte verhalen) per 'vader'; elementen hieruit komen ook terug in de systematische (thematisch geordende) collectie, maar in de loop van de eeuwen zijn steeds meer verschillen opgetreden. De verhalen kennen ongetwijfeld een orale, en wellicht ook Koptische, oorsprong, maar zijn voor een groot deel in het Grieks op schrift gesteld (de Griekse versie is hier vertaald). Poimen geldt als de eerste monnik ('vader') wiens uitlatingen zijn opgetekend. Er zijn overigens ook spreuken van niet-monniken opgenomen, zoals Gregorius van Nazianze. Tezamen zijn de teksten als een soort handleiding voor het monnikendom gaan gelden, dat in de vierde eeuw in het bijzonder tot grote bloei kwam. De monniken wier wijsheid onder de *Vaderspreuken* is opgenomen, leefden aan de rand van het Egyptische woestijngebied (tussen stad en verlatenheid in), maar de optekening van hun teksten geschiedde in Palestina rond de overgang van de 5^e naar de 6^e eeuw. De uitgangspunten van de vertalers waren (en zijn) jargon zoveel mogelijk te vermijden en de dialoogvorm van de anekdotes typografisch en soms door toevoegingen als "daarop antwoordde x" weer te geven. Na een onderhoudende inleiding besprak de spreker enkele specifieke Griekse woorden en de vertaalproblematiek daaromtrent. Zo ligt de betekenis van

woorden meestal bij die van het klassieke Grieks, maar is de verschuiving naar de betekenis die in het Nieuwgrieks gangbaar is toch ook regelmatig al zichtbaar.

Er was ook een boekentafel van *Ta Grammata* ingericht. Meer informatie over deze uitgever vindt u op <https://www.tagrammata.nl/>.

De middaglezing werd verzorgd Dr. **Piet Hein Hupsch** die sprak over *De Heilige Geest is de Glorie van de Drie-eenheid. Gregorius van Nyssa's Adversus Macedonianos*.

Piet Hein Hupsch besprak bij wijze van *prolegomena* zijn persoonlijke drijfveren voor een onderzoek naar de werking van de Heilige Geest. Gregorius van Nyssa zag voor de Geest een cruciale rol weggelegd in de relatie tussen Christus en de mens. Er waren in zijn tijd echter ook mensen die er anders over dachten: de zogeheten pneumatomachen of Macedonianen bestreden het idee dat de Heilige Geest op gelijke voet onderdeel uitmaakte van de Drie-eenheid met de Vader en de Zoon. Gregorius bestreed hen fel en in een specifieke historische context, die door Hupsch uitvoerig uiteen werd gezet. Gregorius werd in 372 bisschop van Nyssa en zette na diens dood het werk voort van Basilius, zijn broer en een van de andere Capadociërs. Onder veel meer kenmerkt Gregorius' denken, waarin invloed van de antieke retorica, filosofie en geneeskunst doorklinkt, zich door de nadruk op groei en dynamiek en zijn eigen taalfilosofie: hoewel Basilius, als oud-leraar in de welsprekendheid, het menselijk denken hoog schatte, benadrukte hij ook de grenzen van de menselijke ratio, waarvoor Gods natuur onbegrijpelijk blijft. Die kan men alleen door geloof (enigszins) deelachtig worden. Gregorius' geschrift tegen de Macedonianen is vaak als een verzameling losse argumenten gezien, maar Hupsch benadrukte de interne cohesie en retorische opbouw van het werk. Het is geschreven als tegenaanklacht en de invloed van de forensische retorica is er duidelijk in terug te vinden: niet Gregorius was goddeloos door zijn vergoddelijking van de Heilige Geest, zijn tegenstanders waren dat omdat ze die goddelijkheid ontkenden! De tekst werd door Gregorius geschreven tot versterking van het geloof in de juiste leer onder zijn gelovigen. Dat motief rechtvaardigde voor hem het doorbreken van het zwijgen over het goddelijke. Gregorius deed dat uit hoofde van zijn functie als *arbiter fidei*: een op keizerlijk gezag aangestelde beoordelaar van de orthodoxie van individuele geestelijken. Keizer Theodosius stelde dit ambt in na de optekening van de geloofsbelijdenis van 381 (concilie van Constantinopel),

waarin de positie van de Heilige Geest werd verduidelijkt. *Adversus Macedonianos* kan dan ook in 381 worden gedateerd.

Na de bevrogen voordracht ontstond een interessante discussie over onder meer de breedsprakigheid en stelligheid van veel kerkvaders (Gregorius inclusief), die toch ook benadrukken dat de menselijke taal voor spreken over het goddelijke tekortschiet. Tot slot deelde de spreker nog enkele exemplaren van zijn proefschrift uit aan belangstellenden.

Bestuursmededelingen

- ✚ **Leden worden opgeroepen zich aan te melden voor de kascommissie.** De bedoeling is dat twee niet-bestuursleden jaarlijks toezien op de verantwoording van in- en uitgaven door de secretaris. Dit kan bij de secretaris aan huis, in Hulsberg (de reiskosten worden uiteraard vergoed) of eventueel tijdens een vergadering. U kunt zich aanmelden bij de secretaris. Er is reeds één aanmelding, dus er is nog één vrijwilliger nodig.
- ✚ **U kunt zich nog altijd aanmelden voor het najaarscongres op 24-25 september** over Job in het vroege christendom. Alle informatie vindt u op <https://www.oudchristelijkstudien.nl/lustrumcongres>. Gegeven de omstandigheden wijzen we er graag op dat, met opgaaf van redenen, kosteloze annulering mogelijk is tot 20 augustus 2021. We verwachten dat het congres zoals gepland doorgang zal kunnen vinden.
- ✚ Tijdens de vergadering waren twee boeken aan de publicatie waarvan de Stichting financiële ondersteuning heeft geboden ter verloting beschikbaar. Een van beide boeken is met algemene instemming toegestuurd aan prof. Bartelink. De lustrumbundel van het vorige congres, waarvan publicatie tijdens de vorige vergadering al was aangekondigd, was nu ook in materiële vorm in te zien. Online is de bundel te vinden via <https://brill.com/view/title/59006>.

(vervolg: zie ommezijde)

- ✚ Leden zijn van harte uitgenodigd om een kijkje te nemen in de database, die nog steeds wordt verbeterd en uitgebreid (recentelijk met vertalingen uit het Syrisch en Koptisch). Het nieuwe en definitieve adres voor de database is www.oudchristelijkstudien.nl/DOCS. Aanvullingen en verbeteringen zijn zeer welkom!
- ✚ Leden kunnen nieuwe publicaties (boeken en boekdelen) indien gewenst aanmelden bij de secretaris, die ze (gedurende ongeveer een half jaar) op de website zal opnemen. Zie: [https://www.oudchristelijkstudien.nl /van leden](https://www.oudchristelijkstudien.nl/van leden).

Degenen die hun **contributie** over het jaar 2020 en/of 2021 nog niet hebben betaald worden vriendelijk verzocht dit alsnog te doen: u kunt het bedrag (€30,- per jaar) overmaken op NL28 INGB 0004 3206 72 t.n.v. Stichting voor Oudchristelijke Studiën.

Komende vergaderingen

De volgende vergadering staat gepland voor **12 maart 2022**. De reguliere najaarsvergadering vervalt in verband met het lustrumcongres op 24-25 september 2021 (zie boven).

Hartelijke groet,

Roald Dijkstra (secretaris)

Contact: roald.dijkstra@kuleuven.be / 06-20534884

Dit verslag is ook te vinden op <https://www.oudchristelijkstudien.nl/>.